

Dick Hofland en Frouke Tamsma, Het is niet goed of het deugt niet

ND, zat.23-01-2010

Het KNMI mag er nooit naast zitten, de trein moet altijd - en op tijd - rijden en ziek zijn is geen optie. Het leven in Nederland dient, kortom, perfect te zijn. Bij elke hobbel raken we van streek. En gaan we zeuren, omdat het niet loopt zoals we willen, zoals we eisen.

Het is koud, het sneeuwt en de trein komt maar niet. Op het perron begint een enkeling zachtjes te huilen. „Waar moet ik vannacht nou slapen?!” Anderen staan in groepjes rond NS-medewerkers die uitlegen wat er aan de hand is, maar niet op veel begrip hoeven te rekenen. Er wordt voornamelijk geklaagd en af en toe ook stevig gevloekt. Als iedereen na een klein uur als sardientjes in een blik toch op weg is, gaat het gezeur gewoon door. De NS kan er niets van en het KNMI had wel eens mogen waarschuwen.

Bram Grandia heeft er ook tussen gestaan, tussen de mopperende landgenoten die vinden dat er niks van dit land deugt. De Ikon-pastor vindt het juist wel leuk als het eens niet gaat als gewoonlijk. „Dan kun je eindelijk weer eens met elkaar communiceren. Want het kan best gezellig zijn, zo'n sfeer van: dit gaan wij met elkaar redden. Maar veel mensen weten zich dan juist geen raad en beginnen te klagen; sommigen staan zelfs op instorten. Dan merk je: we zijn een volk van zeikerds geworden.”

Als jengelende kinderen die niet krijgen wat ze willen, raken we bij het minste of geringste geïrriteerd of worden we boos. James Kennedy, hoogleraar moderne geschiedenis, ziet een samenleving met een duidelijk probleem: „We verwachten een geëffende, goed geordende maatschappij waarin we ons kunnen ontplooien. Er mag geen tegenslag zijn.”

Het zat nogal eens tegen, de afgelopen weken. Treinen reden niet of op een niet te volgen manier en snelwegen moesten als het even kon worden gemeden. Soms konden we maar beter de hele dag binnen blijven. Kennedy, geboren Amerikaan, moet er een beetje om lachen. Als jochie op het Amerikaanse platteland zag hij elke winter hoe boeren een touw spanden tussen hun huis en de stal. Dat was hun enige houvast in de sneeuwstormen waarin je geen hand voor ogen meer zag.

„Het weer van de laatste weken was echt niet zo extreem”, zegt hij. „Maar we vinden het extreem omdat we het niet gewend zijn. En dan raken we van de kook. We zijn een soort realiteitsbesef kwijt geraakt. Als de realiteit om de hoek komt kijken, kunnen we daar niet mee uit de voeten.”

Psychologe Roos Vonk noemt het 'emotionele incontinentie'. Dat heeft alles te maken met het huidige individualisme, jezelf centraal stellen. „We vinden dat we recht hebben op een goed gevoel. Als we niet lekker in ons vel zitten, willen we dat er uit gooien. Waarom mag je je af en toe niet gewoon slecht voelen? De gelukkigste mensen nemen genoeg met goed genoeg.”

Massapsycholoog Jaap van Ginneken constateert dat „pech en samenloop van omstandigheden helemaal uit het besef zijn verdwenen”. Er gaan wel eens dingen fout waar niemand iets aan kan doen, maar dat accepteren we niet meer.

Niets is veranderlijker dan het weer, maar als het KNMI een verkeerde verwachting uitspreekt, krijgt het kritiek.

Het geldt net zo goed voor het grote ongenoegen over de files. We accepteren ze niet, maar pakken wel allemaal de auto. Reacties op stroomstoringen en telefoonstoringen zijn soms zo heftig dat het lijkt of we in donker Afrika zijn beland. En wat te denken van het recht op gezondheid dat we menen te hebben. Ziekte zien we niet langer als natuurlijk verschijnsel.

Fouten van artsen worden in het openbaar steeds feller bekritiseerd.

Deskundigen die mogelijk hebben voorkomen dat de Mexicaanse griep een pandemie is geworden, deugen ineens niet omdat het allemaal is meegevallen. De overheid die voor iedereen genoeg vaccinaties heeft besteld, maar er nu mee blijft zitten, krijgt het verwijt belastinggeld te hebben verspild. Wat als het andersom was geweest? Het is niet goed of het deugt niet.

„Mensen vinden het steeds moeilijker om ongemak te dragen”, zegt psychologe Roos Vonk. „Ze zijn verwend en willen overal een oplossing voor. Ben je vijftig maar wil je toch nog een kind? Moet kunnen. Oud en lelijk en toe aan een opknopbeurt? Kan ook gefixt. Dankzij de voortschrijdende techniek lijken de mogelijkheden oneindig.”

Zit je er even doorheen? Stap naar de psycholoog. Elk jaar doen meer Nederlanders het; vorig jaar waren het er al negentigduizend. Alles willen dichttimmeren, alle onzekerheden uitbannen, is een bekend verschijnsel in de psychologie.

Het leidt er onder meer toe dat Nederland het meest oververzekerde land ter wereld is. James Kennedy: „We worden niet graag met onaangename verrassingen geconfronteerd. Zelfs de kleinste onzekerheden willen we uitsluiten.”

Westerlingen kunnen volgens de geschiedkundige over het algemeen goed zeuren, maar hij vindt dat er in Nederland toch wel opvallend veel wordt geklaagd. „Ik denk dat dit komt doordat hier de mate van geordendheid enorm groot is. Niet voor niets hoor je nogal eens zeggen dat Nederland af is. Dan zeur je snel als er iets niet goed gaat en dat hoeft dan niet per definitie iets groots te zijn.” We hebben, kortom, veel te hoge verwachtingen van onze omgeving. In brede zin is dat de hele samenleving.

Kennedy: „De gangbare houding is: het maakt niet uit wie faalt, maar je omgeving moet zorgen dat jóniets in de weg wordt gelegd. De individuele ontplooiing staat centraal. Dat zie je onder andere terug in de discussie over het schoonvegen van je stoepje als het heeft gesneeuwd. Anderen moeten jouw stoepje schoonvegen.”

In beperkte zin is de overheid die omgeving. Zoals theoloog Bram Grandia zegt: „De heersende mentaliteit is: de overheid moet mijn stoepje schoonmaken. Aan de ene kant roepen we dat de overheid zich niet te veel met ons leven moet bemoeien, maar als er even iets mis gaat, is diezelfde overheid meteen de zondebok.”

De overheid roept deze rol ook over zichzelf af. „Ze eigent zich allerlei problemen toe die niet de hare zijn”, zegt massapsycholoog Van Ginneken. „En probeert die vervolgens op te lossen. Dat lukt natuurlijk nooit.” Roos Vonk ziet Nederlandse politici niet vechten voor hun idealen. Dan is het ook niet raar dat ze op weinig sympathie van de burger kunnen rekenen. „De bevoegenheid van een Barack Obama vind ik hier niet terug. Ministers en Kamerleden zijn vooral bezig met zichzelf.” Ze zetten zich in haar ogen bijvoorbeeld nauwelijks in voor een duurzamer wereld. „In plaats van het openlijk ontmoedigen van vlees eten, dat een enorme milieubelasting veroorzaakt, laden ze liever hun bord nog een keer vol op de jaarlijkse parlementaire barbecue.”

Nederlanders komen niets tekort; ze leven in weelde, in overvloed. Het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) constateerde vorig jaar dat de kwaliteit van leven in Nederland vergeleken met andere landen in de Europese Unie op een hoog niveau ligt.

Nederlanders behoren ook tot de gelukkigste mensen ter wereld. Maar dat geluk schuilt vooral in de kleine kring van familie en vrienden. Die geven we een acht, waar de totale samenleving en de overheid het met een mager zesje moeten doen. „Met mij gaat het goed, met de samenleving slechter”, vatte het SCP samen.

Zeker de naoorlogse generaties heeft het aan niets ontbroken. Dat heeft ze gelukkig gemaakt, maar ook verwend. Daarmee ligt de ontevredenheid over de omgeving, maatschappij en overheid, op de loer. James Kennedy wil daar niet al te makkelijk kritiek op leveren, want net als iedereen in het Westen is ook hij verwend geraakt, is ook hij wel eens boos als zijn trein twintig minuten vertraging heeft.

Bram Grandia herkent dat, maar ziet wel een verschil tussen generaties. „Ik heb gezien hoe mijn ouders direct na de oorlog de handen uit de mouwen staken, hoe ze tegen de klippen op zijn doorgegaan om iets van hun leven te maken. Tegenwoordig denken veel mensen als gevolg van de enorme welvaart helaas dat alles vanzelf gaat. Dat anderen er louter voor hen zijn en niet dat zij er ook voor anderen zijn. Recent nog reed in mijn woonplaats de bus naar het station niet vanwege de sneeuw. Ik ben gaan liften en zo kwam ik toch heel soepel op mijn werk. Helaas denken vooral jongeren in zo'n situatie: de bus rijdt niet, nou dan blijf ik maar thuis. Er is een enorm gebrek aan creativiteit en doorzettingsvermogen.”

Mensen zijn een te kleine schakel in het geheel geworden, meent psychologe Roos Vonk. „We voelen ons niet meer verantwoordelijk voor een probleem. Dat geldt in nog sterkere mate voor de jonge generatie. Die groeit op in een wereld die te complex is en weet: ik kan niets veranderen. Ze wenden zich af en denken: dan maar mijn eigen leven leuk maken.”

Waar massapsycholoog Jaap van Ginneken niet verwacht dat dit snel zal omslaan - „de veranderingen zijn onomkeerbaar” - denkt Roos Vonk wel dat er een kentering komt. Want de manier waarop we nu leven is in haar ogen tegennatuurlijk. „In mijn ideale wereld leven we in veel kleinere structuren, groepen van vijftig personen. Als je zo'n groep benadeelt met je gedrag, dan wordt dit ook opgemerkt en word je gecorrigeerd.”

Bram Grandia vindt het de hoogste tijd dat alle zeurpieten verplicht stage gaan lopen in een ontwikkelingsland. Zelf was hij enige tijd geleden in Zuid-Afrika, waar vrouwen in de townships tien, twintig kilometer moesten lopen om water te halen. „Als je daar een tijdje bent, durf dan nog maar eens te zeuren dat je trein twintig minuten te laat is of dat het strooizout op is. We zijn ons hoge niveau van welvaart en voorzieningen zo vanzelfsprekend gaan vinden, dat het ongezond is geworden. Dan moet je soms weer even met beide benen op de grond worden gezet.”